
Розділ II. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

УДК 343.985.7

Д.В. Бірюков

ЗАСІБ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ

У статті розглянуто засоби мобільного зв'язку, які виступають як специфічний предмет злочинного посягання з усіма притаманними йому властивостями. Автор розкриває його взаємозв'язок з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів, виділяє джерела отримання інформації про викрадений мобільний телефон і її використання для пошуку злочинців та викриття їх у скоєному злочині.

Ключові слова: засоби мобільного зв'язку, мобільний телефон, стільниковий зв'язок, мобільний оператор, предмет крадіжки, джерела інформації, слідова картина.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття характеризується високими темпами розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій. Засоби стільникових систем рухомого (мобільного) зв'язку стандарту GSM 900/1800 МГц придбали величезну популярність і поширилися по всьому світі¹.

Стільниковий зв'язок розвивається в сучасному світі стрімкими темпами, безперервно розширюючи кількість користувачів й охоплюючи все нові й нові території, тим самим стаючи масовим, загальнодоступним.

Поряд із розширенням технічних можливостей засобів мобільного зв'язку і збільшенням кількості їх активних користувачів спостерігається зростання злочинних посягань, пов'язаних із використанням засобів мобільного зв'язку. За допомогою мобільних телефонів відбувається шахрайство та вимагання, передаються помилкові повідомлення про акти тероризму, погрози, образи тощо. Досить часто й самі засоби мобільного зв'язку стають предметом злочинного посягання.

Таким чином, засоби мобільного зв'язку, з одного боку, виступають як знаряддя злочину, а з іншого - як предмет злочинного посягання. Незважаючи на те, що основам методики приділялось і приділяється чимало

---

¹ GSM (Global System for Mobile Communications - в пер. з англ. - глобальна система мобільних комунікацій).

уваги вченими криміналістами й практиками, низка питань, що стосується розслідування крадіжок мобільних телефонів і на цей час залишаються невирішеними. У розробку основ криміналістичних методик суттєвий вклад унесли Л.І. Аркуша, Р.С. Белкін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, В.А. Журавель, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько та інші вітчизняні й закордонні вчені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо проблемам вивчення окремих питань тактики й методики розслідування злочинів, пов'язаних із використанням мобільних телекомунікацій, у тому числі й крадіжкам засобів стільникового зв'язку присвячені наукові праці Г.В. Семенова, І.В. Лазаревої, В.А. Козінкіна, О.В. Шебаліна та ін.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що ще недостатньо вивчені та досліджені всі питання методики розслідування цього виду злочинів, потреби слідчої й судової практики вимагають комплексного підходу до розробки методики розслідування такого виду злочинів, тактики проведення окремих слідчих дій, питань взаємодії оперативних підрозділів та слідства для розкриття та подальшого розслідування злочинів.

Формування цілей. Мета статті – охарактеризувати засоби мобільного зв'язку як предмета злочинного посягання, виявити їх взаємозв'язок з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів та відмінність від інших предметів посягання.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших складових криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із заволодінням майна, у тому числі засобами мобільного зв'язку, є предмет злочину, а точніше – сукупність даних про нього. Указані дані становлять умови для вирішення низки завдань, що пов'язані з кваліфікацією злочину, а також тих, що складають умови для пошуку злочинця й викраденого засобу зв'язку, а також установлення інших обставин, що сприяють установленню істини по справі. Щодо вищевказаного О.Н. Колесніченко і В.О. Коновалова зазначають: «...Ознаки предмета посягання в криміналістичних характеристиках можуть мати різні зв'язки, наприклад: предмет посягання – способи здійснення (заволодіння майном) – шляхи збуту викраденого – місця його збереження – дані про особу злочинця» [1, с. 44].

Як наголошувалося раніше, одна з найважливіших складових криміналістичної методики є типова криміналістична характеристика. Вона являє собою складну систему даних, представлених у вигляді сукупності відомостей про певний вид, підвид або групу злочинів. Кожен елемент такої системи, у тому числі і предмет посягання, може бути охарактеризований з урахуванням цілей і завдань, які передбачається вирішити, використовуючи наявну інформацію про нього.

Спробуємо розібратися з двома категоріями взаємопов'язаних питань, а саме: 1) якими властивостями володіють телефонні апарати,

призначені для мобільного зв'язку, що приваблюють злочинців? 2) якими властивостями володіють зазначені предмети, що можуть бути використаними для їх пошуку в разі розкрадання й викриття злочинця?

Саме ці питання, на нашу думку, є досить важливими для криміналістичної характеристики розглядуваного предмета посягання. В аспекті цього питання зазначимо, що для криміналістичної характеристики предмета посягання, можна користуватися й даними зі статистики як по розкритих, так і по нерозкритих злочинах.

У якості властивостей засобів мобільного зв'язку, що приваблюють злочинців, слід виокремити: їх досить високе розповсюдження і значну вартість; відносну доступність для заволодіння і безпечність власників (потерпілих); малі габарити й вагу, що дає змогу їх миттєвого вилучення, передачі або приховування. Суттєве значення для злочинців має можливість відносно швидкого збування указаних засобів, і невисока ефективність роботи в цьому напрямі правоохоронних органів. Саме невисока ефективність роботи правоохоронців тягне за собою зростання латентності викрадень мобільних телефонів. Не вірячи в ефективність розкриття злочину та відшкодування збитків, значна кількість осіб, у яких було викрадено засоби мобільного зв'язку, не звертаються за допомогою до правоохоронних органів.

Говорячи про значне розповсюдження указаних засобів, зазначимо, що сьогодні вони стали практично невід'ємним атрибутом нашого життя й ними забезпечена значна кількість населення, починаючи від дітей шкільного віку, а в ряді випадків і молодших, і закінчуючи людьми похилого віку. Це, передусім, зумовлює те, що значний відсоток потерпілих від указаних злочинів складають діти та особи похилого віку. Крім того, сам засіб зв'язку сьогодні являє складний електронний пристрій – своєрідний комп'ютер, який, крім зв'язку, дозволяє здійснювати фото та відеозапис і редагування їх результатів, виступати як термінал для здійснення платежів і ведення щоденника, а також виконувати низку інших операцій, ставши помічником сучасної людини. У разі викрадання такого засобу не виключається загроза здійснення інших злочинів проти потерпілого, піддурням до чого може стати інформація, що міститься в такому засобі.

Невеликі розміри таких засобів зумовлюють їх постійне носіння в кишенях одягу або спеціально призначених для цього приладах. Як і перші, так і другі є легкодоступними для кишенькових крадігів, а розміри складають умови до їх миттєвого приховування викрадачем, непомітної передачі співучасникам, а в разі небезпеки непомітно позбутися від речового доказу. Значна вартість засобів мобільного зв'язку складає умови до відносно легкого їх збуту. І хоча злочинці, зазвичай, збувають їх за цінами значно нижчими ніж можна придбати в торговельній мережі, за

дорогий смартфон вони отримують відносно великі суми грошей. Як правило, від 1500 до 3000 грн.

Специфічними властивостями засобів мобільного зв'язку, як предмета посягання, є те, що поряд із тими, що приваблюють злочинців, вони складають і реальні умови для їхнього пошуку та вилучення, а також установлення злочинців й отримання іншої різноманітної інформації про них. Указане ставить перед криміналістикою завдання щодо створення методик, спрямованих на розкриття злочинів, пов'язаних із викраданням засобів мобільного зв'язку. Як слушно висловився М.І. Порубов: «Думка про те, що процес розслідування є процесом керованим, призводить до необхідності розробки таких наукових методів, які б випереджали супротивника» [2, с. 70].

Для кращого пізнання криміналістично значущого аспекту даних про розглядуваний нами предмет посягання доцільно розглянути особливості зв'язку та функціонування стільникового телефону в цій системі. В.А. Козінкін зазначає: «Сутність інформаційних властивостей засобів стільникового зв'язку як джерела отримання криміналістично значимої інформації впливає з аналізу понять «засоби зв'язку», «мережа зв'язку» [3, с. 19], принципів побудови і функціонування вищевказаних мереж». Основу мережі радіотелефонного зв'язку складають невеликі ділянки території (стільники), усередині кожної з яких є по одній прийнятно-передавальній (базовій) станції, що з'єднує мобільні телефони між собою та з зовнішнім світом. На карті така мережа мобільного зв'язку нагадує бджолині стільники, звідки й пішла назва цього виду телекомунікації і, відповідно, виду мобільного телефону, що використовується в цій системі зв'язку.

Стільниковий телефон включає дві складові: безпосередньо телефонний апарат та персональну ідентифікаційну картку абонента (SIM-картка). Важливим ідентифікатором телефонного апарату стандарту GSM є наявність у нього міжнародного ідентифікаційного номера. У міжнародній практиці цей номер називається «міжнародним ідентифікатором обладнання рухомої станції» (англійський варіант цього виразу: International Mobile Equipment Identifier, скорочено – IMEI).

Зазначений номер складається з п'ятнадцяти цифр (рідко, залежно від моделі телефону, кількість цифр збільшується до 16–17). Перші шість цифр означають код конкретної моделі телефону. Наступні дві цифри являють собою код країни-виробника стільникового телефону, згідно з міжнародним кодом нумерації телефонного зв'язку. Ще шість цифр є серійним номером телефону. Остання цифра – це запасний ідентифікатор, який обчислюється за спеціальним алгоритмом на основі попередніх цифр. Міжнародний ідентифікаційний номер присвоюється кожному телефонному апарату і запрограмований у ньому компанією-виробником.

Це необхідно для ідентифікації телефону в мережі стандарту GSM. Міжнародний ідентифікаційний номер є унікальним. Його унікальність полягає в тому, що номера з аналогічним цифровим набором більше немає в жодного стільникового апарата. Важливим для розслідування розкрадань засобів стільникового зв'язку є те, що стільниковий телефон при включенні, в увімкненому режимі, при встановленні зв'язку з базовою станцією завжди передає свій міжнародний ідентифікаційний номер у центр комутації рухомого зв'язку, що забезпечує всі види з'єднань, необхідних для роботи телефону. Передаються також і дані персональної ідентифікаційної картки абонента, з якою він працює в цей момент. Ця технічна особливість дозволяє відстежити зміни карток у телефоні, що нерідко здійснюються крадії.

Крім того, у пам'яті стільникового телефону, у мікросхемі і флеш-карті міститься інформація, яка залежно від ситуації може набути криміналістичного значення: списки абонентів, інформація про вхідні й вихідні з'єднання, тексти повідомлень, аудіо-відеозаписи тощо. Наявність такої інформації може надати значну допомогу в розслідуванні.

Ідентифікаційна персональна картка абонента в міжнародній практиці позначається аббревіатурою SIM, яку утворюють перші літери словосполучення англійською мовою «Subscriber Identity Module», що перекладається як модуль ідентифікації абонента. Змінний модуль ідентифікації абонента – SIM – представляє собою карту, за допомогою якої забезпечується ідентифікація абонентської станції (абонентського пристрою), доступ до мережі зв'язку, а також захист від несанкційованого використання.

Фактично SIM-карта призначена для здійснення зв'язку між оператором й однозначно ідентифіковуваним абонентом. Без цієї карти стільниковий телефонний апарат (телефон) технічно можна використовувати лише для екстреного виклику оперативних служб, міліції, швидкої допомоги тощо. Автоматизована система розрахунків ураховує сполуки за певним абонентським номером із метою обчислення їх вартості для абонента.

Зазначимо, що в базу даних мобільного оператора завжди вноситься IMEI код апарата, а також дані SIM-картки. Таким чином, заміна картки не позбавляє телефон персонального ідентифікатора, дані якого в разі зміни картки будуть відображатися з даними другої картки.

Важко переоцінити криміналістичне значення інформації про з'єднання за абонентським номером. Вона дозволяє слідчому дізнатися про те, на які абонентські номери дзвонив з персональної ідентифікаційної картки потерпілого невідомий злочинець. «Інформація про телефони абонентів компанії стільникового телефонного зв'язку накопичується в базі даних комп'ютерної системи, центральний комп'ютер і периферійні устаткування діють у єдиній комп'ютерній системі, будучи взаємно

необхідними один одному» [3, с. 20]. Як правило, відомості про з'єднання в процесі розслідування використовуються спільно з відомостями про абонентів. Так, у процесі розслідування крадіжки мобільного телефону, що мала місце в місті Луганськ у квітні 2014 року, слідчий, отримавши відомості про з'єднання з абонентським номером потерпілої Д., установив дані абонентів, яким здійснювалися дзвінки після крадіжки апарата. У процесі подальшого розслідування, зокрема, допитів установлених осіб та оперативно-розшукових заходів, було встановлено особу злочинця, який після крадіжки користувався вкраденим телефоном.

Особливим видом розглянутих нами даних є відомості про з'єднання за абонентським номером із зазначенням базових станцій. Така інформація дозволяє отримати відомості про місця виходу на зв'язок викраденого стільникового телефону. У спеціальній літературі неодноразово зверталася увага на використання зазначених можливостей у розслідуванні злочинів. Скажімо, О.Я. Баєв і В.А. Мещеряков пишуть про «визначення місцезнаходження й відстеження пересувача абонента» [4, с. 41]. А.Ю. Пекін і В.М. Данич говорять про «GSM-позиціонування» [5, с. 44–45].

«Стільниковий телефон, незалежно від того, чи знаходиться в з'єднанні чи в стані спокою, постійно з певною періодичністю передає сигнал базовій станції, у зоні якої він знаходиться, тим самим підтримуючи стійкий радіозв'язок», – зазначає О.В. Шибалін [6, с. 35]. Це робиться для того, щоб направляти йому дзвінки та повідомлення. Якщо стільниковий телефон виходить з поля базової станції, то він налагоджує зв'язок із найближчою базовою станцією, від якої надходить потужніший сигнал. Цей процес фіксується центром комутації рухомого зв'язку. У разі, якщо відбувається з'єднання, він передає відомості про нього, а також адресу базової станції й азимут знаходження стільникового телефону в момент з'єднання в автоматизовану базу даних для виставлення рахунків за надану послугу. Ці дані можуть бути використані для встановлення населеного пункту та адреси розташування базової станції, й азимут знаходження стільникового телефону в момент з'єднання. Адреса базової станції й азимут знаходження стільникового телефону в момент з'єднання – два показники, які обов'язково фіксуються в системі. За необхідністю ці дані можуть бути витребуваними в оператора й використаними для вирішення завдань судочинства. За ними слідчий може точно встановити напрямок знаходження стільникового телефону відносно сторін світу від базової станції. У ряді випадків навіть у встановлення місця з'єднання дозволяє вирішити важливі завдання розслідування. Отримання слідчим даних про з'єднання абонентського номеру особи із зазначенням базових станцій дозволяє встановити, що вона в певний час знаходилася в районі місця вчинення злочину чи в іншому місці. Слідчий практиці відомі

непоодинокі випадки, коли за такими даними було спростовано неправдиве алібі та самообмова.

Таким чином, мобільний телефон є засобом, який виконує в деякому смислі функцію маячка, за допомогою якого при умілому використанні інформації можна впевнено прослідити послідовність дій викрадача та його пересування в межах певної території.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що мобільні телефони як предмети злочинного посягання мають низку специфічних властивостей, які відрізняють їх від інших предметів посягання. Крім того, з одного боку виступають як знаряддя злочину, а з іншого – як предмет злочинного посягання.

Уміле одержання й використання інформації правоохоронними органами про мобільний телефон при розслідуванні злочинів складають реальні умови для пошуку та викриття злочинців.

Використані джерела:

1. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : [учебное пособие] / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Х., 1985. – 81с.
2. Порубов Н. И. Профессиограмма следственной деятельности : [монография] / Н. И. Порубов. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 184 с.
3. Козинкин В. А. Использование в расследовании преступлений информации, обнаруживаемой в средствах сотовых систем подвижной связи : [монография] / В. А. Козинкин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – с. 192 с.
4. Баев О. Я. О возможностях использования мобильной сотовой связи для раскрытия и расследования преступлений / О. Я. Баев, В. А. Мещеряков // Воронежские криминалистические чтения. Сборник научных трудов. – Воронеж : изд-во Воронеж. ун-та. – 2006. – Вып. 7. – С. 41.
5. Пекин А. Ю. Особенности раскрытия краж мобильных телефонов / А. Ю. Пекин, В. Н. Данич // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями : мат-лы международной научно-практической конференции / под ред. А. Е. Четчина. – Барнаул : Барнаульский юридический институт МВД России, 2003. – С. 44–45.
6. Шебалин А. В. Расследование хищений средств сотовой связи: монография / А. В. Шебалин. – Барнаул : Барнаульский юридический институт МВД России, 2013. – 179 с.

Бирюков Д.В. Средство мобильной связи как предмет преступного посягательства

В статье рассматриваются средства мобильной связи, которые выступают в качестве специфического предмета преступного посягательства со всеми присущими ему свойствами. Автор раскрывает его взаимосвязь с другими элементами криминалистической характеристики преступлений, выделяет источники получения информации о похищенном мобильном телефоне и её

использование для поиска преступников и избощления их в совершенном преступлении.

Ключевые слова: *средства мобильной связи, мобильный телефон, сотовая связь, мобильный оператор, предмет кражи, источники информации, следовая картина.*

Biriukov D.V. Mobile phone as the object of criminal encroachment

Article outline mobile phone as a subject of criminal encroachment. The author reveals his relationship with other elements of criminological characteristics of crimes, identifies sources of information on the stolen mobile phone and use it to search for criminals and expose them to the crime.

Over the past several years, digital forensic examiners have seen a remarkable increase in requests to examine data from cellular phones and other mobile devices. The examination and extraction of data from these devices presents numerous unique challenges for forensic examiners. The types of data contained within mobile devices and the way they are being used are constantly evolving. With the popularity of smart phones, it is no longer sufficient to document only the phonebook, call history, text messages, photos, calendar entries, notes and media storage areas because these devices are fully functioning minicomputers and potentially contain much more relevant data.

Analysis of scientific literature indicates that not enough studied and researched methods of investigating all the issues this type of crime needs investigative and judicial practice require an integrated approach to the development of methods of investigating this type of crime, the tactics of some investigations, the interaction of the units and for the investigation disclosure and further investigation of crimes.

As part of the examination of any cellular phone, the identifying information for the phone itself should be documented. This enables the examiner not only to identify a particular phone at a later time, but also assists in the determination about what tools might work with the phone as most cellular phone forensic tools provide lists of supported phones based on the make and model of the phone. For all phones, the manufacturer, model number, carrier and the current phone number associated with the cellular phone should be identified and documented. Depending upon the cellular phone technology involved, additional identifying information should be documented, if available, as follows.

The International Mobile Equipment Identifier (IMEI) is a unique 15-digit number that identifies a GSM cellular phone handset on its network. This number is generally found under the battery of the cellular phone. The first 8 digits are a Type Allocation Code (TAC) and the next 6 digits are the Device Serial Number (DSN).

Mobile phones as subjects of criminal offense with a number of specific properties which distinguish them from other items infringement. In addition, on the one hand serve as an instrument of crime, and the other – as a matter of criminal assault. Skillful receipt and use of information by law enforcement agencies on a mobile phone while investigating crimes constitute real terms to find and expose criminals. Keep calm and carry a towel.

With the growing demand for examination of cellular phones and other mobile devices, a need has also developed for the development of process guidelines for the

examination of these devices. While the specific details of the examination of each device may differ, the adoption of consistent examination processes will assist the examiner in ensuring that the evidence extracted from each phone is well documented and that the results are repeatable and defensible in court. The information in this document is intended to be used as a guide for forensic examiners and digital investigators in the development of processes that fit the needs of their workplace.

Key words: *mobile communication, mobile phone, cellular, mobile operator, the subject of theft, sources of information, trace picture.*

УДК 343.8

А.І. Богатирьов,
А.В. Ткаченко

**ПОДВІЙНА ПРЕВЕНЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
ВЧИНЕННЯ ДІЙ, ЩО ДЕЗОРГАНІЗУЮТЬ РОБОТУ
УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

У статті проведено ґрунтовний аналіз подвійної превенції як елементу попередження злочину, передбаченого статтею 392 КК України, визначено деякі проблеми попередження дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань.

Ключові слова: *подвійна превенція, попередження, дезорганізація, установа виконання покарань.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань будь-якої сучасної держави є забезпечення свободи волевиявлення його громадян, захист їх прав і законних інтересів. Незамінним засобом реалізації такого завдання в числі інших є боротьба зі злочинністю. Центральне місце в зазначеній діяльності відведено попередженню кримінально-караних діянь [1, с. 266].

Ефективність попередження вчинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, багато в чому залежить від законного й обґрунтованого застосування до засуджених кримінально-правових норм про відповідальність за вчинення злочинів, що в порівнянні зі злочинном, передбаченим ст. 392 КК України, злочинами середньої тяжкості, оскільки такі злочини нерідко є першим кроком до вчинення даного діяння. Кримінально-правові норми про відповідальність за подібні злочинні дії прийнято називати нормами з подвійною превенцією, оскільки, з одного боку, ними передбачається кримінальна відповідальність за скоєння злочинів, а з іншого – їх застосування сприяє попередженню більш тяжких та небезпечних злочинів [2, с. 32–33].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На нашу погляд, найбільш повне й чітке визначення означеного поняття виробили В.Н. Кудрявцев та В.Є. Емінов, які комплексно охарактеризували попередження злочинності як багаторівневу систему мір, здійснювану суб'єктами, спрямовану на: 1) виявлення й нейтралізацію або ослаблення причин злочинності, а також умов, які сприяють учиненню злочинів; 2) виявлення й усунення ситуацій, безпосере-